ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ 9

(Ανάτυπο)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ

Η ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΟΥΣΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΘΡΟΝΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ «ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ» (1900 – 1910)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2010

Η ΥΠΟΨΗΦΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΟΥΣΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΘΡΟΝΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ «ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ» (1900 – 1910)[1]

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η αυτοκέφαλη Εκκλησία της Κύπρου ταλανίστηκε, για μια ολόκληρη δεκαετία (1900 – 1910), από το δυσεπίλυτο πρόβλημα της εκλογής νέου αρχιεπισκόπου Κύπρου,[2] το οποίο προέκυψε ύστερα από τον θάνατο του αρχιεπισκόπου Σωφρονίου (1865 – 1900)[3] και έμεινε γνωστό ως «αρχιεπισκοπικό ζήτημα» της Κύπρου.[4] Οι αντεγκλήσεις και οι διαφωνίες μεταξύ των δύο διεκδικητών του θρόνου, μητροπολιτών Κιτίου Κυρίλλου Παπαδόπουλου και Κυρηνείας Κυρίλλου Βασιλείου, οι οποίοι λόγω της συνωνυμίας τους παρέμειναν γνωστοί στην κυπριακή συνείδηση, με βάση τη σωματική τους διάπλαση, ως «Κυριλλάτσος» και «Κυριλλούδι» αντίστοιχα, προκάλεσαν σοβαρές αναταράξεις στο εσωτερικό της Κυπριακής Εκκλησίας.[5]

1. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στους κ. Κωστή Κοκκινόφτα και Πέτρο Παπαπολυβίου, για τη βοήθειά τους.

2. Βλ. Ἀθανασίου Π. Εὐταξίου (Βουλευτοῦ Λοκρίδος), *Τό Ἐκκλησιαστικόν ζήτημα τῆς Κύπρου*, Ἀθήναις 1901, σ. 3– 24.

3. Γεωργίου Σ. Φραγκούδη, *Ιστορία του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος Κύπρου (1900 – 1910)*, Αλεξάνδρεια 1911.

4. Βενεδίκτου Ἐγγλεζάκη (Ἀρχιμ. Παύλου), *Διά τήν Ἐκκλησίαν Κύπρου εἴκοσι μελέται/Τέταρτος ἕως εἰκοστός αἰών*, Ἀθήναι 1996, σ. 581–584.

5. Τον προηγούμενο χρόνο, στις 24 Ιανουαρίου 1899, είχε πεθάνει και ο μητροπολίτης Πάφου Επιφάνιος (1890–1899), με αποτέλεσμα η σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου να μείνει (μετά από τον θάνατο και του Σωφρονίου) με δύο μόνο αρχιερείς.

Το πρόβλημα οξύνθηκε περισσότερο, λόγω της ανάμιξης στο ζήτημα πολιτικών κομμάτων της Κύπρου, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δύο αντίπαλες παρατάξεις, η «κιτιακή» και η «κυρηνειακή». Η αντιπαράθεση μάλιστα των μελών των παρατάξεων αυτών υπήρξε τόσο έντονη, ώστε στις δημοτικές εκλογές του 1908 να καταφέρουν να εκλεγούν στα αξιώματα του δημάρχου και του αντιδημάρχου Λευκωσίας Τουρκοκύπριοι, αφού οι Ελληνοκύπριοι δημοτικοί σύμβουλοι δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε κοινή συμφωνία.[6] Ο διχασμός εκδηλώθηκε ακόμη και στην εκπαίδευση, με τη δημιουργία «κιτιακών» και «κυρηνειακών» σχολείων. Σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος του κυπριακού τύπου ο οποίος, επίσης, διχάστηκε σε δύο πλευρές υποστηρίζοντας τη μία ή την άλλη παράταξη.[7]

Οι προσπάθειες για εσωτερική επίλυση του προβλήματος, ακόμη και ύστερα από την επέμβαση της αποικιακής βρετανικής κυβέρνησης, απέτυχαν.[8] Έτσι, το έργο της αναζήτησης λύσης στο «αρχιεπισκοπικό ζήτημα» της Κύπρου, ανέλαβαν τα τρία πατριαρχεία Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων.[9]

Ύστερα από σύσκεψη των πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ Γ΄, Ιεροσολύμων Δαμιανού και του εκπροσώπου του Αλεξανδρείας Φωτίου, αρχιμανδρίτη Γερμανού Γρηγορά, κατέληξαν στη λύση του αποκλεισμού των δύο «Κυρίλλων» και στην προώθηση της εκλογής «τρίτου» προσώπου για τον θρόνο της Κύπρου. Έτσι, στις 26 Ιανουαρίου του 1902, προτάθηκαν ως υποψήφιοι οι μητροπολίτες Μελενίκου Ιωακείμ και Κυριακουπόλεως Μελέτιος Κρονίδης (Κύπριος στην καταγωγή), καθώς και ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Κωνσταντινίδης. Οι δύο μητροπολίτες, όμως, αρνήθηκαν την υποψηφιότητά τους και έτσι, λίγο αργότερα (9 Μαρτίου 1902), αντικαταστάθηκαν από τους μητροπολίτη Διδυμοτείχου Φιλάρετο Βαφείδη και ηγούμενο Κύκκου Γεράσιμο, οι οποίοι επίσης απέρριψαν την υποψηφιότητά τους. Τον Απρίλιο του 1902, προτάθηκαν οι μητροπολίτες Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης και Μεσημβρίας Χαρίτων Ευκλείδης, ο οποίος καταγόταν από την Κύπρο.[10]

6. Αχιλέα Λυμπουρίδη, *Το πολύκροτο Αρχιεπισκοπικό ζήτημα της Κύπρου και η περιπετειώδης πορεία του 1900 – 1910*, Λευκωσία 1997, σ. 3– 16, 59–62.

7. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον Κυπριακό τύπο (1900 – 1911)*, Λευκωσία 2002, σ. 9–15.

8. Για τις εξελίξεις στο «αρχιεπισκοπικό ζήτημα» περισσότερα βλ. Νίκου Χριστοδούλου, *Το Αρχιεπισκοπικό ζήτημα της Κύπρου κατά τα έτη 1900 – 1910*, Λευκωσία 1999, σ. 13–135 και Κοκκινόφτα, *ό.π.*, σ. 39–68.

9. Σχετικά με την ανάμιξη των πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως και Αλεξανδρείας στο «αρχιεπισκοπικό ζήτημα» βλ. Γεωργίου Σ. Φραγκούδη, *Ιστορία του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος Κύπρου*, Αλεξάνδρεια 1908. Ανδρέα Τηλλυρίδη, «Η συμβολή του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στη λύση του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος Κύπρου – Ανέκδοτα κείμενα του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Φωτίου», *Εκκλησιαστικός Φάρος* ΞΗ΄ (1990 – 1991),σ. 181 – 200. Μακαρίου Τηλλυρίδη (Επισκόπου Ριρούτας), «Ανέκδοτα έγγραφα περί του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος της Κύπρου (1900 – 1910)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 3 (1996),σ. 363 – 413.

10. Κοκκινόφτα, *ό.π.*, σ. 39 – 56.

Το «αρχιεπισκοπικό ζήτημα» παρέμεινε σχεδόν στάσιμο μέχρι το 1907,[11] οπότε επιχειρήθηκε προσπάθεια επίλυσής του από τη βρετανική κυβέρνηση με την ψήφιση νομοσχεδίου, με βάση το οποίο θα γινόταν η εκλογή του αρχιεπισκόπου. Η ενέργεια αυτή της αποικιακής κυβέρνησης φαίνεται να προβλημάτισε τις δύο αντίπαλες παρατάξεις, με αποτέλεσμα οι δύο μητροπολίτες να υπογράψουν κοινό έγγραφο, ζητώντας από τα τρία πατριαρχεία να στείλουν από έναν εκπρόσωπό τους στην Κύπρο, για να βρεθεί κοινά αποδεκτή λύση. Έτσι, το ζήτημα άρχισε σταδιακά να μπαίνει στην τελική του φάση.

Αφού πραγματοποιήθηκαν ορισμένες άγονες, όπως αποδεικνύεται, συνεδριάσεις μεταξύ των εκπροσώπων των τριών πατριαρχείων και των δύο αντιπάλων κυπριακών παρατάξεων, η σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, προβάλλοντας τη διαφωνία της σχετικά με την επέμβαση της βρετανικής κυβέρνησης στο ζήτημα και τη θέσπιση νομοσχεδίου για την εκλογή αρχιεπισκόπου, αποφάσισε, στη συνεδρία της 1ης Φεβρουαρίου 1908, να θέσει ως νέους υποψηφίους για τον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κύπρου, τους μητροπολίτες Βεροίας Απόστολο Χριστοδούλου,[12] Διδυμοτείχου Φιλάρετο Βαφείδη[13] (για δεύτερη φορά) και Κασσανδρείας Ειρηναίο Παντολέοντος.[14] Η επιλογή των υποψήφιων, από πλευράς του Οικουμενικού Πατριαρχείου, φαίνεται ότι στηριζόταν τόσο στη μόρφωση και τις ικανότητες των προτεινόμενων προσώπων, όσο και στην εθνική τους δράση και προσφορά, σε συνάρτηση, προφανώς, με την εφαρμογή της «πολιτικής

11. Βλ. Δύο Πατριαρχικαί ἐπιστολαί περί τοῦ ζητήματος τῆς ἀγιωτάτης ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησίας, Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) 1907. Ὑπόμνημα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Κύπρου πρός τήν ἀγιωτάτην ἀντιπροσωπείαν τῶν Πατριαρχῶν περί τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος, Ἐν Λευκωσίᾳ 1907 και Ὑπόμνημα Μητροπολίτου Κιτίου κυρ. Κυρίλλου πρός τούς σεπτούς Πατριαρχικούς ἐξάρχους [...] περί τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος, Λάρνακα 1908.

12. Ο Απόστολος Χριστοδούλου γεννήθηκε το 1850 στο χωριό άγιοι Θεόδωροι της Ίμβρου, όπου και έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Τελειώνοντας τις εγκύκλιες σπουδές του, φοίτησε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης (1874 – 1881) και δίδαξε στο Ζάππειο παρθεναγωγείο της Κωνσταντινούπολης (1881 – 1882). Στη συνέχεια μετεκπαιδεύτηκε στη Θεολογική Ακαδημία του Κιέβου (1882 – 1886). Εργάστηκε ως καθηγητής και στη συνέχεια ως διευθυντής της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, από το 1886 έως το 1906. Το 1901, χειροτονήθηκε τιτουλάριος μητροπολίτης Σταυρουπόλεως. Μετά τον θάνατο του Βεροίας και Ναούσης Κωνσταντίου (1895 – 1906), ο Απόστολος προήχθη στον θρόνο της μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης, στις 29 Ιουνίου του 1906. Στη νέα του μητρόπολη κλήθηκε να αντιμετωπίσει ποικίλες δυσκολίες, κυρίως λόγω της έξαρσης, κατά την περίοδο αυτή, των ξένων εθνικών και θρησκευτικών προπαγανδών. Κατόρθωσε να πραγματοποιήσει το όραμα του προκατόχου του Κωνσταντίου και να εγκαινιάσει την Αστική Σχολή της Βέροιας. Στις 26 Αυγούστου του 1909, μετατέθηκε στη μητρόπολη Σερρών, όπου έζησε μέχρι τον θάνατό του (1917), ένα χρόνο μετά από την κατάληψη της πόλης από τους Βούλγαρους, το 1916. Για τη ζωή και το έργο του περισσότερα βλ. Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, *Απόστολος Χριστοδούλου ο Ίμβριος, Καθηγητής και Σχολάρχης της Ι. Θεολογικής Σχολής της Χάλκης – Αποθανών Μητροπολίτης Σερρών (1855 – 1917) – Βίος και έργα του (1886 – 1906)*, Θεσσαλονίκη 2006.

13. Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, «Φιλάρετος ο Βαφείδης. Μητροπολίτης Ηρακλείας», *Θ.Η.Ε.* 11 (1967), σ. 1063–1067.

14. Αποστόλου Γλαβίνα, «Αρχιερείς Κασσανδρείας», *Μακεδονικά* 22 (1982), σ. 257.

των συχνών μεταθέσεων» επισκόπων που διοικούσαν οθωμανοκρατούμενες επαρχίες, την οποία το πατριαρχείο εφάρμοζε συχνά για την αποφυγή προστριβών με τις επιτόπιες τουρκικές αρχές. Παράλληλα, η σύνοδος του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ανακοίνωσε την απόφασή της στα πατριαρχεία Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων, ζητώντας από τους πατριάρχες να προσθέσουν στον κατάλογο των υποψηφίων και άλλα πρόσωπα, εφόσον το επιθυμούσαν, προκειμένου από αυτούς να αναδειχθεί, με κοινή απόφαση των τριών πατριαρχών, ο νέος αρχιεπίσκοπος Κύπρου. Ο πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄, ανέθεσε ακόμη στον αρχιγραμματέα της συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αρχιμανδρίτη Αθανάσιο Πιπέρα, να ενημερώσει γραπτώς τους τρεις μητροπολίτες για την απόφαση της συνόδου, προκειμένου να διαπιστωθεί η από μέρους τους αποδοχή ή μη της υποψηφιότητας.

Η απόφαση αυτή του Οικουμενικού Πατριαρχείου δημοσιεύτηκε αμέσως σε εφημερίδες της Κωνσταντινούπολης και στο φύλλο της 9ης Φεβρουαρίου 1908 της «*Εκκλησιαστικής Αλήθειας*».[15] Την ίδια ημέρα (9.2.1908) η είδηση της υποψηφιότητας των τριών νέων μητροπολιτών δημοσιεύτηκε και στον κυπριακό τύπο, όπως στην εφημερίδα «*Κύπριος*» της Λευκωσίας.[16]

Δύο ημέρες πριν από την δημοσίευση της απόφασης της συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον τύπο, στις 7 Φεβρουαρίου 1908, ο αρχιγραμματέας αρχιμανδρίτης Αθανάσιος, συνέταξε επιστολή προς τον μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Απόστολο, με την οποία τον ρωτούσε αν θα αποδεχόταν να τεθεί ως ένας από τους υποψηφίους για τον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κύπρου, σε περίπτωση που η σύνοδος έπαιρνε την παραπάνω απόφαση.[17] Προφανώς, ανάλογες επιστολές στάλθηκαν και στους άλλους δύο υποψήφιους μητροπολίτες.

Ο Απόστολος, πληροφορήθηκε για το ζήτημα της υποψηφιότητάς του από την εφημερίδα «*Ταχυδρόμος*» της Κωνσταντινούπολης, πριν να φτάσει στα χέρια του η επιστολή του αρχιγραμματέα της συνόδου. Μη γνωρίζοντας ακόμη για το βάσιμο ή μη των δημοσιευμάτων, έσπευσε να απαντήσει γραπτά στον πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, με την υπ' αριθμ. 477/11 – 2 – 1908 επιστολή του, αρνούμενος από την αρχή την υποψηφιότητα αυτή, δηλώνοντας μάλιστα ότι επιθυμούσε να πεθάνει στα όρια του κλίματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπου είχε γεννηθεί.[18] Οι κινήσεις του Οικουμενικού

15. Ανωνύμου, «*Ἐπί τῶν ἐν Κύπρῳ*», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια – Κωνσταντινουπόλεως* (9 Φεβρουαρίου 1908), σ. 70.

16. Ανωνύμου, «Πρός τό τέλος – Τά Πατριαρχεῖα καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος – Τρεῖς ὑποψήφιοι», Εφημερίδα *Κύπριος* (9 Φεβρουαρίου 1908) 4. (Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι κυπριακές εφημερίδες της εποχής *Αλήθεια – Λεμεσού, Εφημερίς του Λαού, Κυπριακός Φύλαξ, Νέον Έθνος – Λάρνακας, Πατρίς* και *Φωνή της Κύπρου* δεν αναφέρθηκαν στην υποψηφιότητα των τριών αυτών μητροπολιτών).

17. Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας, *Βιβλίον Αλληλογραφίας Πατριαρχείου 1906 – 1908 (Μητροπολίτη Αποστόλου Χριστοδούλου)*, σ. 72. (Στο εξής: A.I.M.B.N.K., *Βιβλίον Αλληλογραφίας*).

18. A.I.M.B.N.K., *Βιβλίον Αλληλογραφίας*, σ. 71.

Πατριαρχείου, το οποίο έχοντας ως δεδομένο τα γεγονότα των προηγούμενων ετών και την έντονα διαφαινόμενη αδυναμία του να διαδραματίσει, πλέον, πρωτεύοντα ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων, χαρακτηρίζονται από «προχειρότητα» και έλλειψη ικανότητας υποβολής σαφούς και συγκεκριμένου, κοινά αποδεκτού, σχεδίου επίλυσης του προβλήματος. Με την πρόταση νέων υποψηφίων για τον αρχιεπισκοπικό θρόνο, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ουσιαστικά, το μόνο που επεδίωκε ήταν να διατηρηθεί στο προσκήνιο των γεγονότων της Κύπρου.

Από δημοσιεύματα του τύπου πληροφορήθηκαν για το ζήτημα και οι χριστιανοί της επαρχίας Βεροίας και Ναούσης. Αμέσως, οι εκπρόσωποι των «Σωματείων» της Νάουσας (αρχιερατικός επίτροπος, δημογέροντες, επίτροποι, έφοροι, εκλογική αντιπροσωπεία), απέστειλαν προς τον μητροπολίτη την υπ' αριθμ. 478/12 – 2 – 1908 «*παρακλητική*» επιστολή, ζητώντας του να αρνηθεί την υποψηφιότητα, λόγω των «*έκτακτων περιστάσεων*» που ταλαιπωρούσαν την επαρχία, καθώς την περίοδο εκείνη οι ξένες προπαγάνδες (βουλγαρική και ρουμανική) βρισκόταν σε έξαρση στην περιοχή.[19] Από την επιστολή αυτή πληροφορούμαστε, επίσης, τα ονόματα των αξιωματούχων της Νάουσας, κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Ο Απόστολος, απάντησε στους εκπροσώπους της Νάουσας με την υπ' αριθμ. 479/15 – 2 – 1908 επιστολή του, καθησυχάζοντας και ενημερώνοντάς τους ότι ήδη είχε παραιτηθεί από αυτή την υποψηφιότητα και ότι επιθυμούσε να παραμείνει και να εργαστεί στη μητρόπολη Βεροίας και Ναούσης.[20] Η άρνηση της υποψηφιότητας του μητροπολίτη, αποδεικνύει από τη μία πλευρά το ενδιαφέρον του για τη συνέχιση της προσφοράς του στη δοκιμαζόμενη επαρχία, παρά το γεγονός ότι είχε να αντιμετωπίσει τεράστιες δυσκολίες στο έργο του, καθώς οι εκπρόσωποι της ρουμανικής, κυρίως, προπαγάνδας, με την υποστήριξη των τοπικών τουρκικών αρχών, είχαν πετύχει τον αποκλεισμό και περιορισμό του, για μεγάλο χρονικό διάστημα, στην πόλη της Βέροιας[21] και από την άλλη την αγαστή συνεργασία του με τους τοπικούς παράγοντες της περιοχής.

Στο μεταξύ, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, βλέποντας ότι η προώθηση της ψήφισης νομοσχεδίου από τη βρετανική κυβέρνηση ήταν μάλλον αναπόφευκτη, δεδομένου ότι είχαν προσχωρήσει στην άποψη αυτή και οι υποστηρικτές της «κιτιακής» παράταξης, καθώς και ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Φώτιος αποφάσισε, έχοντας και τη σύμφωνη γνώμη του πατριάρχη Ιεροσολύμων, να εκλέξει αυθαίρετα στις 19 Φεβρουαρίου 1908 τον μητροπολίτη Κυρηνείας Κύριλλο, ως αρχιεπίσκοπο Κύπρου.

19. Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., Βιβλίον *Αλληλογραφίας*, σ. 191–192.

20. Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Βιβλίον Αλληλογραφίας*, σ. 192 – 193.

21. Αποστόλου Χριστοδούλου, «Έκθεσις Μητροπολίτου Βεροίας», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια – Κωνσταντινουπόλεως* (29 Σεπτεμβρίου 1907), σ. 577–578.

Την επόμενη ημέρα της εκλογής του Κυρίλλου, το Οικουμενικό Πατριαρχείο απέστειλε τηλεγράφημα στον μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Απόστολο, με το οποίο του ανακοίνωνε ότι αρχιεπίσκοπος Κύπρου εκλέχθηκε, από τη σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ο μητροπολίτης Κυρηνείας, λέγοντάς του παράλληλα να «μείνει ήσυχος». Ο Απόστολος, κοινοποίησε το περιεχόμενο του τηλεγραφήματος και προς τον αρχιερατικό επίτροπο της Νάουσας, αρχιμανδρίτη Σωφρόνιο, με την υπ' αριθμ. 483/21 – 2 – 1908 επιστολή του.[22]

Όπως ήταν αναμενόμενο, η αυθαίρετη «εκλογή» του Κυρηνείας δεν βρήκε θετική ανταπόκριση από την «κιτιακή» παράταξη, η οποία καταδίκασε την πράξη με διάφορους τρόπους.[23] Το πολύκροτο αρχιεπισκοπικό ζήτημα, ταλαιπώρησε την αυτοκέφαλη Εκκλησία της Κύπρου για αρκετό ακόμη χρονικό διάστημα, οπότε τελικά έλαβε τέλος το 1910, με την οριστική επικράτηση του Κιτίου Κυρίλλου.[24]

Η ιστορία φαίνεται ότι τελικά δεν αδίκησε κανέναν από τους δύο Κυρίλλους, καθώς με τον θάνατο του από Κιτίου αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυρίλλου Παπαδόπουλου (1916), τον διαδέχθηκε ο πρώην αντίπαλός του, μητροπολίτης Κυρηνείας Κύριλλος Βασιλείου (1916 – 1933).

22. Ο μητροπολίτης αφιερώνει στο ζήτημα τους τρεις πρώτους στίχους της επιστολής, ενώ στη συνέχεια ασχολείται με τρέχοντα εκκλησιαστικά ζητήματα της επαρχίας του.

23. Σωφρονίου Ευστρατιάδου (πρώην Λεοντοπόλεως), «Κυπριακαί Ημέραι – Η λύσις του Εκκλησιαστικού Κυπριακού ζητήματος (1900 – 1910)», *Θεολογία* ΙΒ΄ (1934), σ. 162 – 314.

24. Σωφρονίου Γ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, Λάρνακα 1992, σ. 322 – 336.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ[25]

1. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Α΄. Ἀνωνύμου, «Ἐπί τῶν ἐν Κύπρῳ», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια – Κωνσταντινουπόλεως* (9 Φεβρουαρίου 1908) 69 – 70.

Γνωστά πᾶσι κατά καιρόν καταστήσαντες τά πατριαρχικά γράμματα τά προβιβάζοντα καί εὐκολύνοντα τήν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογῆς ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἐγνωρίσαμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις τάς ἐν τούτῳ κοινάς ἀποφάσεις τῶν ἁγιωτάτων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, εἰς ὧν τήν ἀδελφικήν ἀντίληψιν, καλῶς ποιοῦντες ἐξεκάλεσαν οἱ φιλοπάτριδες Κύπριοι τήν εὐόδωσιν τῆς ἐπιλύσεως τοῦ διϊστῶντος αὐτοῦ ζητήματος. Ἐγνώσθη σαφῶς τι ἔδει νά πραχθῇ, καί τό πρακτέον τοῦτο δύνανται νά ζητήσωσι καί ν' ἀνεύρωσιν εἰς τάς ἱστορικάς δέλτους οἱ εὐσεβεῖς Κύπριοι, ἰδίως οἱ θέλοντες καί δυνάμενοι νά μελετήσωσιν αὐτάς, καθ' ἃς αἱ ἁγιώταται πατριαρχικαί Ἐκκλησίαι, μάλιστα δ' ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ πασῶν ἐν ἀνάγκαις ἀντιλαμβανομένη, χεῖρα βοηθόν ἔτεινον ἀδελφαῖς Ἐκκλησίαις αὐτοκεφάλοις, ταραττομέναις ἢ ἐν ὀρφανίᾳ διατελούσαις, οὐδαμῶς θιγομένων ἢ μειουμένων τῶν παλαιφάτων προνομίων ἑκάστης, διότι ταῦτα, καθό καί συνοδικῶς τεθεσπισμένα καί νόμοις εὐσεβῶν ὀρθοδόξων αὐτοκρατόρων κεκυρωμένα, οὐδεμία τῶν Ἐκκλησιῶν ἠδύνατο ν' ἀναιρέσῃ, οὔτε ἐν εἰρήνῃ, οὔτε ἐν ἐποχαῖς στυγναῖς, καθ' ἃς ὀλίγα τινά λείψανα χριστιανισμοῦ περιεσώζοντο ἔν τινι τούτων.

Ἔπραξαν τό ἐπ' αὐταῖς αἱ τρεῖς ἁγιώταται πατριαρχικαί Ἐκκλησίαι, εὐκολύνουσαι τήν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογῆς ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ζητήματος χάριν προσώπων, οὐχί δέ χάριν ἀρχῶν, χωρίζοντος εἰς δύο τούς ὀρθοδόξους τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ ἱεροῦ Βαρνάβα, καί συνεβούλευσαν καί παρήνεσαν εἴ τι ἄν πρέπῃ νά συμβουλεύωσιν ἀδελφοῖς καί τέκνοις διϊσταμένοις, ὧν τινες προέβησαν νά ζητήσωσι νόμον ἐκλογῆς ἱερᾶς, ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ἀπό κοσμικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν περί κανονικῶν καί ἱερῶν θεμάτων ἐκαλοῦντο νά νομοθετήσωσιν ἄνδρες ἀναμίξ ἀνήκοντες εἰς τήν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἰς ξένον ἡμῖν δόγμα καί εἰς ἕτερον θρήσκευμα οὐχί χριστιανικόν. Καί αἱ μέν Ἐκκλησίαι Κωνσταντινουπόλεως καί Ἱεροσολύμων ἀπέκρουσαν τήν ἀνήκουστον ταύτην τόλμην, καταδικάζουσαι τό τοῦ πράγματος ἀντικανονικόν, ὅπερ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, ὀρθόδοξός τε καί μή, οὐδέποτε θέλει ἐπιδοκιμάσει, οἱ δέ ἐν Κύπρῳ ὀρθόδοξοι διετέλεσαν μέν ἐν διαστάσει, καί ἐν ἀμφιβολίᾳ περί τοῦ πρακτέου, πολλοί δέ καί κατεῖδον ὅτι ἐπέστη ὁ καιρός καθ' ὃν ἀνάγκη νά ἐπιδιωχθῇ τό τελευταῖον στάδιον τῶν πρός ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος ἐνεργειῶν, καθ' ὃ σχέδιον εἶχον ἀποδεχθεῖ αἱ τρεῖς ἁγιώταται Ἐκκλησίαι, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, καί Ἱεροσολύμων.

25. Διατηρείται, κατά βάση, η ορθογραφία των πρωτοτύπων.

Ἐπί τῇ γενομένῃ συνεπῶς ἀνακοινώσει τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὁ μακαριώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων κ. Δαμιανός πρῶτος ἔσπευσε τηλεγραφικῶς ἵνα δηλώσῃ ὅτι «*ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σιών ἀρχῆθεν ἐφρόνει ὅτι οἱ πατριαρχικοί θρόνοι δικαιοῦνται λαβεῖν ὁριστικήν ἀπόφασιν περί λύσεως ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος Κύπρου, φρονοῦσα καί σήμερον ὅτι, ἀνεξαρτήτως γνώμης μερίδων, οἱ πατριαρχικοί θρόνοι δύνανται, συνεννοούμενοι, χάριν ὑπερτάτου συμφέροντος Ἐκκλησίας, νά προβῶσιν εἰς ἐκλογήν ἀρχιεπισκόπου*». Κατά ταῦτα δέ ἡ ταῦτα φρονοῦσα Μ. Ἐκκλησία ἀνεκοίνωσε, μετά τήν συνοδικήν ἀπόφασιν τῆς προχθές Πέμπτης, ταῖς Ἐκκλησίαις Ἀλεξανδρείας καί Ἱεροσολύμων ὅτι τίθησιν ὑποψηφίους διά τόν ἀρχιεπισκοπικόν θρόνον Νέας Ἰουστινιανουπόλεως Κύπρου τούς πανιερ. μητροπολίτας Βερροίας κ. Ἀπόστολον, Διδυμοτείχου κ. Φιλάρετον καί Κασσανδρείας κ. Εἰρηναῖον, εἰς οὕς θέλουσι προσθέσει καί οὕς ἐγκρίνουσιν οἱ δύο ἁγιώτατοι πατριαρχικοί θρόνοι, ὅπως ἐξ αὐτῶν ἐκλεγῇ ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.

Εἰς τόν ἀπό ὀκταετίας ταράσσοντα τήν Ἐκκλησίαν Κύπρου σάλον, οὗ τά αἴτια καί αἱ ἀφορμαί εἰσίν ἡ περί προσώπων ἔρις, οὐχί δέ σπουδαία διένεξις, ἤ ἀγών περί ἀρχῶν, πρέπει νά δοθῇ τέλος. Καί αὐτοί οἱ φρόνιμοι Κύπριοι, ὧν τήν γνώμην δημοσίᾳ διατυπουμένην ἀναγινώσκομεν ἀπό τινων ἡμερῶν, καί πάντες οἱ ὀρθόδοξοι ζητοῦσι νά ἴδωσι τό τέλος τοῦτο, ὅπερ ἐνδέχεται νά μακρύνωσιν ἐπί ἱκανά ἔτη οἱ περί καταλήψεως θρόνων ἐρίζοντες, καίτοι καί κληρικοί καί λαϊκοί εὑρέθησαν ἀπό τινος πρόθυμοι νά θυσιάσωσι τό ἴδιον εἰς τό κοινόν συμφέρον. Ἡ ἀπό κοινοῦ ἀπόφασις τῶν τριῶν πατριαρχικῶν Ἐκκλησιῶν περί ἐκλογῆς ἀρχιεπισκόπου μεταξύ τῶν ἐκτός τῆς Κύπρου κληρικῶν ἐπιβάλλεται, ἵνα μή παραταθῇ μέν ἡ διαίρεσις, ἡ ἐκ προσωπικῶν γεννηθεῖσα συμφερόντων, ἀσύντακτοι δέ μείνωσιν ἐπί πολύν ἔτι χρόνον ἐσωτερικαί τινες ὑποθέσεις, ὧν ἡ διάταξις ἔσται κανονικῶς ἔγκυρος ἐάν γένηται μόνον ὑπό τήν προεδρείαν καί τήν εὐλογίαν ἀρχιεπισκόπου ὑπό τῶν ἁγιωτάτων Ἐκκλησιῶν ἀνεγνωρισμένου.

Β΄. Ἀνωνύμου, «ΠΡΟΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ – Τά Πατριαρχεῖα καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος – ΤΡΕΙΣ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ», ἐφημερίδα *Κύπριος* (9 Φεβρουαρίου 1908) 4.

Ἡ τύχη τῆς Κύπρου, ὡς πρός τό ἀρχιεπισκοπικόν ζήτημα, κτυπᾶ ὁριστικῶς τήν θύραν τῆς βελτιώσεως, καί ὡς φαίνεται ἀπό τάς εἰδήσεις τῆς ἑβδομάδος ταύτης.

Τήν ἑσπέραν τῆς προχθές Πέμπτης, ἐλήφθη ἐνταῦθα σχετικόν πρός ταῦτα τηλεγράφημα ἐπίσημον, κατά τό περιεχόμενον τοῦ ὁποίου εὑρισκόμεθα πολύ πλησίον τῆς ἀναδείξεως Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κατά τόν τέταρτον τρόπον λύσεως – ἐκλογῆς τοιούτου ἔξωθεν ὑπό τῶν τριῶν Πατριαρχείων.

Ἡ Σύνοδος Κων/πόλεως συνεδριάσασα ὠνόμασε τρεῖς ὑποψηφίους ἐπί τῶν ὁποίων ἀναμένει ἤδη τήν γνώμην τῶν δύο ἄλλων Πατριαρχείων.

Ὡς τρεῖς ὑποψήφιοι φέρονται ὁ Βερροίας, ὁ Διδυμοτείχου, καί ὁ Κασσανδρείας.

Εἰς τήν ἀπόφασιν ταύτην, ὡς γνωστόν, ἀνεμένετο νά προβῇ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία πολύ ἐνωρίτερον. Ἡ βραδύτης προῆλθεν ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι ἐνῶ τό Οἰκ. Πατριαρχεῖον εἶχε ζητήσει ἀπό τά ἄλλα Πατριαρχεῖα νά στείλωσι τήν γνώμην των τηλεγραφικῶς (ὡς ἐγράφομεν εἰς τό φύλλον τῆς 26 Ἰανουαρίου) ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἀπήντησε δι' ἐπιστολῆς.

Ἐλπίζομεν δέ ὅτι διά νά προβῇ ἡ Μ. Ἐκκλησία εἰς τό ὁριστικόν διάβημα τῆς ὑποδείξεως τῶν ὑποψηφίων, θά ἔχει ἐξομαλύνῃ καθ' ὁλοκληρίαν τήν ὁδόν πρός πλήρη ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων.

2. ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας (Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ.), *Βιβλίον Ἀλληλογραφίας Πατριαρχείου* 1906 – 1908 (Μητροπολίτη Ἀποστόλου Χριστοδούλου).

Α΄. Ἐπιστολή τοῦ μητροπολίτη Ἀποστόλου πρός τόν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακείμ Γ΄.

Ἀρ. Πρωτ. 477

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Καῖπερ ἀγνοῶν τό βάσιμον ἤ μή τῆς ὑπό τοῦ *Ταχυδρόμου* Κωνσταντινουπόλεως ἀναγραφείσης εἰδήσεως περί τῶν προταθέντων ὑποψηφίων διά τήν ἀρχιεπισκοπήν τῆς Κύπρου, ἐν τοσούτῳ σπεύδω, πρός πρόληψιν δυσχερειῶν, νά δηλώσω σαφῶς καί ἀπεριφράστως ὅτι οὐδαμῶς δέχομαι τήν ὑποψηφιότητα ταύτην καί παραιτοῦμαι διά τόν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἐν ᾧ κλίματι Πατριαρχικῷ ἐγεννήθην, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τούτῳ ἐπιθυμῶ καί νά ἀποθάνω.

Τῇ 11 Φεβρουαρίου 1908

† Ὁ Βερροίας καί Ναούσης Ἀπόστολος

Β΄. Ἐπιστολή τοῦ Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀρχιμανδρίτη Ἀθανασίου Πιπέρα, πρός τόν μητροπολίτη Βεροίας καί Ναούσης Ἀπόστολο.

Ἀρ. Πρωτ. 481

Πανιερώτατε,

Γνωστή πάντως τυγχάνει τῇ Ὑμετ. Πανιερότητι ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος Κύπρου καί ἡ τελευταία φάσις, ἥν ἔλαβε τοῦτο, καθ' ἥν

ἀνετέθη εἰς τά Πατριαρχεῖα Κων/πόλεως, Ἀλεξανδρείας καί Ἱεροσολύμων νά προβῶσι μετά κοινήν συνεννόησιν εἰς τήν ἐκλογήν τοῦ καταλλήλου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Αὐτοκεφάλου ταύτης Ἐκκλησίας. Ἤδη δέ ἡ Ἀ. Θ. Παναγ. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Ἰωακείμ ἀνέθετό μοι, ἵνα γράψας ἐρωτήσω τήν Ὑμετ. Πανιερότητα, ἐάν θά ἐδέχετο τήν θέσιν Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἤθελε προκρίνῃ αὐτήν μεταξύ τῶν τεθησομένων ὑποψηφίων, ἐφ' ᾧ καί παρακαλῶ ἵνα συντόμως ἔχω ἀπάντησιν αὐτῆς διά τά περαιτέρω.

Ἐπί τούτοις διατελῶ,

Ἐν τοῖς Πα/ρχείοις τῇ 7 / Φεβρουαρίου 1908

Τῆς Ὑμετ. Πανιερότητος ὁλοπρόθυμος

† Ὁ ἀρχιγραμματεύς Ἀρχιμ. Ἀθανάσιος

Γ΄. Ἐπιστολή τῶν ἐκπροσώπων τῆς Νάουσας πρός τόν μητροπολίτη Ἀπόστολο.

Ἀρ. Πρωτ. 478

Σεβασμιώτατε,

Μαθόντες ἐκ τῶν ἐφημερίδων ὅτι καί τό Ὑμέτερον σεπτόν ὄνομα φέρεται μεταξύ τῶν ἐπισήμων ὑποψηφίων ἀρχιεπισκόπων Κύπρου, χαίρομεν μέν ἐπί τῇ τοιουτρόπῳ ἀναγνωρίσει τῶν περικοσμουσῶν τήν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἀρετῶν, λαμβάνοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν τό ἔκτακτον τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίᾳ - ὡς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ - περιστάσεων, θαρροῦντες παρακαλοῦμεν θερμῶς ὑμᾶς, ἵνα, χαριζόμενος ἡμῖν, μή ἀποδεχθῆτε τήν μετακίνησιν καί προαγωγήν ταύτην, ὅσον καί ἄν εἶναι ἐξόχως τιμητική.

Εὐελπιστοῦντες ὅτι ἡ ταπεινή ἡμῶν αὕτη παράκλησις εἰσακουσθήσεται ἐκφράζομεν τήν βαθεῖαν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην καί ἀσπαζόμεθα μετά μεγάλου σεβασμοῦ τήν σεβασμίαν ὑμῶν δεξιάν.

Ἐν Ναούσῃ τῇ 12 Φεβρουαρίου 1908.

Ἡ Διαρκής Ἀντιπροσωπεία

† Ὁ ἀρχιερ. ἐπίτροπος Ναούσης Ἀρχιμ. Σωφρόνιος

1) Οἱ Δημογέροντες

Χ"Κων/τῖνος Μαλούσης
Γ. Βαβάτσης

Δ. Τσίτσης
Ν. Μπέρσου

2) Οἱ ἐπίτροποι

Χρῆστος Δραγουμάνος
Χρ. Κολτσιάκης
Γεώργιος Χ"Νώτας
Χριστόδουλος Θ. Λαναράς

3) Οἱ ἔφοροι

Ἀντώνιος Περδικάρης
Ἀντ. Κ. Τσίτσης
Θεόδ. Χ"Δημητρίου

4) Τά μέλη τῆς ἐκλογικῆς Ἀντιπροσωπείας

Δ. Τσιάμης
Γεώργιος Γιαννόπουλος
Κωνστ. Β. Παπανάννου
Χ"Κων/τίνος Μαλούσης
Χριστόδουλος Τσουκαλάς
Θεόδ. Χ"Δημητρίου
Μιχ. Κ. Λούσης
Γεώργιος Ζιώγας
Ἀν. Δημούλας
Χριστόδουλος Λούσης
Δημ. Πριμώντας
Χρῆστος Δραγουμάνος
Ἀργύρης Χαλκεύς
Πτολεμ. Γρ. Κολτσάκης
Κώστας Κιρατζήπασας
Γιαννάκης Ζ. Μπίλλης

Δ΄. Ἀπάντηση τοῦ μητροπολίτη Ἀποστόλου στήν ἐπιστολή τῶν Ναουσαίων.

Ἀρ. Πρωτ. 479

Πρός τά ἔντιμα Σωματεῖα τῆς πόλεως Ναούσης, Ἀντιπροσωπείαν, Δημογεροντίαν, Ἐπιτροπείαν τῶν ἱερῶν Ἐκκλησιῶν καί Ἐφορίαν, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, χάρις ὑμῖν καί εἰρήνη παρά τοῦ ἐν Τριάδι ἁγίου Θεοῦ ἡμῶν.

Λαβόντες τό ἀπό 12 μεσοῦντος κοινόν ἡμῶν παρακλητικόν γράμμα ὅπως μή δεχθῶμεν τήν ὑπό τῆς Μητρός Ἐκκλησίας προταθεῖσαν ὑποψηφιότητα ἡμῶν διά τόν ἀρχιεπισκοπικόν θρόνον τῆς ἀπό τοσούτων ἐτῶν δεινῶς χειμαζομένης ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησίας, ἐν πρώτοις εὐχαριστοῦμεν πᾶσι ὑμῖν ἐπί τοῖς ἀγαθοῖς πρός τήν ἡμετέραν Μετριότητα αἰσθήμασιν ὑμῶν, εἶτα δέ δηλοῦμεν ὅτι ἐγνωρίσθη ἤδη τῇ Μητρί Ἐκκλησίᾳ ἡ σταθερά ἡμῶν απόφασις τῆς μή μετακινήσεως ἡμῶν ἐντεῦθεν. Καί δέν ἦτο δυνατόν ἄλλως γενέσθαι. Ἀφοῦ ἱκανοί τῶν ὑπό τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ εἰς τήν ἡμετέραν ποιμαντορίαν ἐμπερισταμένων εὐσεβῶν χριστιανῶν δέν εἶδον ἡμᾶς εἰσέτι προσωπικῶς ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων, ἡμεῖς δέ οὐδέ ἐλάχιστον μέρος τῶν ὅσα ὑπαγορεύουσιν ἡμῖν ἡ ἀρχιερατική συνείδηση καί τό καθῆκον ἠδυνήθημεν ἄχρι τοῦδε νά ἐκτελέσωμεν ὑπέρ τοῦ χριστεπωνύμου ὀρθοδόξου πληρώματος τῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Βερροίας καί Ναούσης, ἕπεται ὅτι, τό περί ἡμῶν, οὐδέ νά σκεπτώμεθα περί μεταθέσεως, ἔστω καί προαγωγῆς, ἐπιτρέπεται, εὐχόμεθα δέ μόνον ὅπως ταχέως ἀπαλλασσόμενοι τῆς περικυκλούσης δυσχερείας ἀρξώμεθα ἀπό κοινοῦ τῆς θεραπείας τῶν θρησκευτικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν τε ἀστῶν καί τῶν χωρικῶν ἡμῶν χριστιανῶν. Κύριος ὁ Θεός δώῃ δόξαν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἐάν μή δι' ἡμᾶς, ἀλλά διά τό πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα.

Τῇ 15 Φεβρουαρίου 1908

† Ὁ Βερροίας καί Ναούσης Ἀπόστολος

Ε΄. Ἐπιστολή τοῦ μητροπολίτη Ἀποστόλου πρός τόν ἀρχιερατικό ἐπίτροπο τῆς Νάουσας, ἀρχιμανδρίτη Σωφρόνιο.

Ἀρ. Πρωτ. 483

Ἀγαπητέ μοι Ἀρχιμανδρῖτα,

Τήν πρωΐαν τῆς χθές ἐλάβομεν τηλεγράφημα παρά τῆς Α. Π. τοῦ Πατριάρχου λέγον: «Ἐπίσκοπος Κυρηνείας ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου. Μείνατε ἥσυχος». [...]

Τῇ 21 Φεβρουαρίου 1908

† Ὁ Βερροίας καί Ναούσης Ἀπόστολος

Τηλ. 677

Τηλ. 678

Ο Βασιλεύς της Νεκρώς Αδης